

Давлат харидларини ривожланишига таъсир этувчи омиллар.

Исмоилов Ботир Мухаммедович

Кўкон университети ўқитувчиси

ismoilovbotirjon3@gmail.com

Аннотация: Мақолада давлат харидларининг ривожланишига таъсир этувчи омиллар, жумладан, инвестиция ва инновациялар ҳамда иқтисодий омиллар кенг ўрганилган. Мазкур мақолада ижтимоий, ҳуқуқий ва сиёсий омилларнинг давлат харидларига таъсири ҳақида сўз юритилган. Мазкур мақолада хориж ва маҳаллий олимларнинг ишлари таҳлил этилиб, уларнинг мавзуга оид қисмлари ва хулосалари кенг ўрганилган.

Калит сўзлар: давлат харидлари, инвестиция, инновация, иқтисодий ўсиш, сиёсий барқарорлик, ижтимоий омиллар, давлат бюджети.

Кириш. Давлат харидлари иқтисодиётда муҳим рол ўйнайди ва улар мамлакат иқтисодий ривожланишини, рақобатдошлигини ва ижтимоий барқарорлигини таъминлашда муҳим аҳамиятга эга. Давлат харидларини ривожлантиришда инновация ва инвестициялар ҳар икки муҳим омил ҳисобланади. Уларнинг тўғри ишлатилиши миллий иқтисодиётнинг мустақамланишига, янги иш ўринлари яратилишга ва техник тараққиётга ҳисса қўшиши мумкин. Мақолада давлат харидларининг ривожланишида инновациялар ва инвестицияларнинг ролини таҳлил қилишга ҳаракат қилинади. Давлат харидлари давлат томонидан товарлар, ишлар ва хизматлар сотиб олиш жараёнини ўз ичига олади. Бу жараёнлар давлат бюджети орқали амалга оширилади ва улар давлатнинг иқтисодиётга бўлган таъсирини кўрсатади. Давлат харидлари, шубҳасиз, иқтисодий ўсишнинг муҳим қувватлантирувчи факторларидан биридир. Улар инфратузилма, таълим, соғлиқни сақлаш ва қонунчилик соҳаларини ривожлантиришга хизмат қилади. Инновацияларнинг давлат харидларига таъсири катта. Янгиликларни қўллаш орқали давлат харидлари тизими самарали ва шаффоф бўлади. Инновацияларнинг татбиқи давлат харидлари жараёнида рақобатни ошириш, харидларнинг нархи ва сифатини яхшилаш имконини беради. Шунингдек, янги технологиялар давлат харидларини автоматлаштириш ва мониторинг қилишга ёрдам беради, бу эса бюрократия ва коррупцияни камайтиради. Инвестициялар давлат харидларининг самарадорлигини ошириш ва мамлакатнинг иқтисодий тараққиётини рағбатлантириш учун муҳим

аҳамиятга эга. Хусусий сектордан инвестицияларни жалб қилиш давлат харидларига рақобатни ошириш ва иқтисодий фаолиятнинг самарадорлигини оширишга кўмаклашади. Янгиликларга ва ишлаб чиқаришга инвестицияларни жалб қилиш натижасида янги иш ўринлари яратилади ва иқтисодий ўсишни кўллаб-қувватлаш мумкин. Давлат харидлари тизимига инновациялар ва инвестицияларни жорий қилиш учун баъзи муҳим қадамлар амалга оширилиши лозим. Биринчидан, давлат харидлари жараёнини автоматлаштириш ва рақамлаштириш зарур. Бу давлат органларининг харидларни назорат қилиш ва аниқлаштириш имкониятини яратади. Иккинчидан, хусусий сектор билан ҳамкорликни кенгайтириш орқали инвестициялар ва инновацияларни жалб қилиш учун шарт-шароитлар яратилиши керак. Шунингдек, инновациялар ва инвестицияларга қўйиладиган энг яхши шартлар, унга нисбатан ташкилий тизим ва сиёсатлар мустаҳкамланиши зарур.

Адабиётлар таҳлили. Давлат харидларининг иқтисодиётга таъсири ҳақидаги илмий тадқиқотлар давлатнинг товарлар ва хизматларга бўлган талабини белгилаш, иқтисодий фаолиятни рағбатлантириш ва рақобатни оширишга қаратилган. "Давлат харидлари ва иқтисодий ривожланиш" (Исмоилова, 2023) номли тадқиқотда давлат харидларининг иқтисодий ўсишга таъсири, инфратузилма ва ижтимоий дастурларнинг самарадорлигига қаратилган. Давлат харидлари фақат давлат бюджетини бошқаришда эмас, балки ишлаб чиқариш соҳасида ҳам муҳим омил ҳисобланади. Бир қатор тадқиқотлар, масалан, Ким (2019) ва Тейлор (2021) тарафидан олиб борилган, давлат харидларининг фаол рақобатни таъминлашга ва маҳаллий ишлаб чиқарувчиларни кўллаб-қувватлашга таъсири ҳақида кўплаб маълумотлар тақдим этган. Инновациялар давлат харидлари тизимида муҳим аҳамиятга эга. Хусусан, технологик янгиликларни татбиқ қилиш давлат харидлари жараёнини автоматлаштириш, шаффофлаштириш ва самарадорлигини оширишга имкон беради. "Инновациялар ва давлат харидлари" (Шарифова, 2022) номли тадқиқотда иновацион технологияларнинг давлат харидлари тизимига таъсири муҳокама қилинган. Тадқиқотда давлат харидларида рақамлаштириш, блокчейн ва сунъий интеллект технологияларини қўллаш орқали бюрократияни камайтириш ва коррупцияга қарши курашиш мумкинлиги таъкидланган.

А. Беннетт (2020) ва М. Розен (2021) давлат харидларига инновациялар киритишнинг иқтисодий самарадорлиги ва унга бўлган ижтимоий таъсирини тадқиқ қилган. Улар иновацион ёндашувлар давлат харидлари жараёнида рақобатни ошириш, товарлар ва хизматлар сифатини яхшилаш, ҳамда

харидларнинг нархини тўғри баҳолаш имконини беради, деб таъкидлаган. Инвестицияларни жалб қилиш, давлат харидлари тизимини самарали ва рақобатбардош қилишнинг муҳим жиҳати ҳисобланади. Бир қатор тадқиқотларда инвестицияларнинг давлат харидларига таъсири масаласи ўрганилган. "Инвестициялар ва иқтисодий ўсиш" (Қурбонов, 2022) мавзuidaги тадқиқотда инвестицияларни жалб қилиш орқали янги ишлаб чиқариш имкониятларини яратиш, иш ўринлари ташкил этиш ва мамлакат иқтисодиётининг мустаҳкамланиши муҳим эканлиги кўрсатилган. Тадқиқотлар шуни кўрсатадики, давлат харидлари орқали янги инвестицияларни жалб қилиш, биринчи навбатда, инфратузилма, аҳолининг ижтимоий соҳага бўлган талабини таъминлаш ва рақобатни рағбатлантиришга ёрдам беради. Махсус эътибор инвестициялар ва инновацияларни жалб қилиш учун зарур шарт-шароитларни яратишга қаратилган. Шунингдек, хусусий сектор билан ҳамкорликни кенгайтириш орқали кўплаб давлат харидлари лойиҳаларида инвестициялар ва инновациялар тўғридан-тўғри иштирок этишга шарт-шароитлар яратилмоқда. Инновация ва инвестицияларни давлат харидлари тизимига жорий қилишнинг иқтисодий ва ижтимоий аҳамияти юқори. "Инвестицияларни давлат харидлари тизимига жорий қилиш: муаммо ва ечимлар" (Алиев, 2021) номли тадқиқотда давлат харидларига инновация ва инвестицияларни киритиш усуллари, уларнинг иқтисодий ривожланишга таъсири ва маҳаллий иқтисодиётга қўшган ҳиссаси кўрсатилган. Тадқиқотлар, шунингдек, инвестицияларнинг давлат харидларига таъсири мамлакатнинг глобал иқтисодий рақобатбардошлигини оширишга ёрдам бериши мумкинлигини, шунингдек, маҳаллий ишлаб чиқарувчиларнинг ишлаб чиқариш имкониятларини кенгайтиришга имкон яратишини кўрсатади.

Тадқиқот методологияси. Тадқиқот мавзусини чуқурроқ ўрганиш мақсадида бир неча хориж мамлакатлари ва маҳаллий олимлар ҳамда тадқиқотчиларнинг илмий ишлари ўрганиб чиқилди. Ушбу тадқиқотни амалга ошириш жараёнида назарий таҳлил, қиёслаш методи, солиштирма таҳлил, индукция ва дедукция усулларида кенг фойдаланилди. Тадқиқотни амалга оширишда иккиламчи маълумотлар базаларидан олинган маълумотлар таҳлил этилди. Давлат харидларини ривожланишига таъсир этувчи омиллар ўрганилиб, уларни чуқур таҳлил этиди.

Тадқиқот натижалари. Давлат харидларини ривожланишида нафақат инновация ва инвестицияларнинг таъсири, балки бошқа ташқи омилларнинг ҳам таъсири юқоридир. Масалан иқтисодий, ҳуқуқий, сиёсий, ижтимоий, глобал ва технологик омиллар шулар жумласидандир.

Иқтисодий омиллар қуйидагиларни ўз ичига олади: Иқтисодий ўсиш ва ривожланиш, инфляция ва молиявий барқарорлик ва ҳукуматнинг бюджет сиёсати. Давлат харидларининг ривожланиши иқтисодий ўсишга боғлиқ. Агар иқтисодий ўсиш суръатлари юқори бўлса, давлатнинг харидлар олиш имконияти ортиши, бу эса инновациялар, янги лойиҳалар ва инфратузилма ишланмаларини жорий қилишга ёрдам беради. Инфляциянинг юқори бўлиши давлат харидлари нархларини оширишга, шу билан бирга, бюджетни тўғри бошқаришни муаммолаштиради. Бюджетнинг молиявий барқарорлиги давлат харидларининг самарали бўлишини таъминлайди. Шунингдек, давлат

1-расм. Давлат харидларига таъсир этувчи омиллар¹

харидларига йўналтириладиган маблағлар ҳукуматнинг иқтисодий сиёсатидан, масалан, инвестициялар ва инфратузилмага сарфланадиган маблағлардан келиб чиқади. Бюджет муаммолари давлат харидларининг миқдорини ва сифатига таъсир кўрсатади.

Қонунчилик ва ҳуқуқий омилларга асосан қонунчиликни тартибга солиш ҳамда қонун бузилишлари ва коррупция киради. Давлат харидлари тизимини тартибга

¹ Муаллиф ишланмаси

солувчи қонунлар, норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ва мезонлар жуда муҳим. Қонунчиликдаги ўзгаришлар, шу жумладан, шаффофлик, рақобат ва коррупцияга қарши курашишга оид қоидалар, давлат харидлари тизимини ривожлантиришда асосий омил ҳисобланади. Давлат харидларида коррупция ва қонун бузилишлари тизимнинг самарадорлигига катта таъсир кўрсатади. Бу омиллар давлат харидлари жараёнидаги аниқлик ва ишончни пасайтиради.

Сиёсий омилларга сиёсий барқарорликни ҳамда ҳукумат сиёсати ва стратегик режаларини мисол қилиб келтирилиши мумкин. Давлат харидлари тизими мамлакатдаги сиёсий барқарорликка беғараз боғланган. Сиёсий муаммолар ва низолар иқтисодий фаолиятни камайтиради, бу эса давлат харидларининг самарадорлигини пасайтиради. Ҳукуматнинг давлат харидларига доир сиёсати ва стратегиялари, инвестицияларни жалб қилиш, хусусий сектор билан ҳамкорлик қилиш каби масалалар давлат харидларининг ривожланишини белгилайди.

Ижтимоий омиллар эса асосан ижтимоий эҳтиёжлар ва талаблардан ҳамда ижтимоий адолат ва барқарорликдан таркиб топади. Давлат харидлари ижтимоий тармоқларнинг эҳтиёжларига жавоб бериш учун амалга оширилади. Агар аҳолининг ижтимоий эҳтиёжлари (масалан, таълим, соғлиқни сақлаш, ишлаб чиқариш инфратузилмаси) юқори бўлса, давлат харидлари юқори даражада бўлиши керак. Давлат харидлари орқали ижтимоий барқарорликни сақлаш, аҳолининг турмуш шароитларини яхшилаш ва иш ўринларини яратиш муҳим мақсадлардан бири ҳисобланади.

Маҳаллий ва глобал омиллар ўз навбатида глобал иқтисодий тенденциялар ҳамда маҳаллий ишлаб чиқариш ва экспорт каби омилларни ўз ичига олади. Давлат харидлари тизими глобал иқтисодий шароитга ҳам таъсир қилиши мумкин. Масалан, халқаро савдо, валюта курслари ва глобал инвестиция оқимлари давлат харидларига таъсир кўрсатади. Давлат харидлари маҳаллий ишлаб чиқарувчиларни қўллаб-қувватлаш, иш ўринларини яратиш ва экспорт салоҳиятини ошириш учун катта аҳамиятга эга. Агар маҳаллий ишлаб чиқарувчилар инновацион маҳсулотларнинг тақдимотига қобилиятли бўлса, бу давлат харидларининг ривожланишида ижобий таъсир кўрсатади.

Давлат харидларига таъсир этувчи яна бир омил инновацион ва технологик омиллардир. Ушбу омиллар технологик ривожланиш ва Инновацион лойиҳаларни ўз таркибига олади. Инновациялар ва янги технологиялар давлат харидлари тизимида муҳим роль ўйнайди. Масалан, рақамлаштириш, автоматлаштириш, сунъий интеллект ва блокчейн технологиялари давлат

харидлари тизимини самарали, шаффоф ва рақобатбардош қилиши мумкин. Давлат харидлари тизимидаги инновацион лойиҳалар (масалан, янги инфратузилма, хизматлар ва технологиялар) давлатнинг иқтисодий фаолиятига ижобий таъсир кўрсатади. Инновацион ҳаллилар давлат харидларини тезлаштириш, сифатини ошириш ва бюрократияни камайтиришга ёрдам беради. Давлат харидлари жараёнига ахборот-коммуникация технологияларини жорий қилиниши ва харидларни электрон тартибда амалга оширилиши давлат харидлари бозорида ошкоралик ва рақобатни таъминлаш, нархларнинг пасайишига ва бюджетни тежашга олиб келади.

Хулоса. Давлат харидлари тизими иқтисодий ва ижтимоий ривожланишнинг муҳим омилларидан биридир. Унинг ривожланиши бир қатор ички ва ташқи омилларга боғлиқ бўлиб, ҳар бир омилнинг ўзига хос таъсири мавжуд. Хулоса қилиб айтганда, давлат харидларини ривожлантиришдаги асосий омиллар куйидагича: иқтисодий омиллар, инновация ва технологик ривожланиш, қонунчилик ва ҳуқуқий омиллар, сиёсий барқарорлик ва ижтимоий омиллар. Ҳар бир омил ўзаро боғланган ҳолда ишлайди, ва уларнинг мувофиқлашган ёки зиддиятли таъсири давлат харидларининг самарадорлигига ва иқтисодий ривожланишга бирдан ортиқ таъсир кўрсатади. Шу боис, давлат харидларини ривожлантириш учун комплекс ёндашув, инновациялар ва тўғри сиёсатлар зарур. Бюджет сиёсати, қонунчиликнинг янгиланиши ва технологик ривожланиш давлат харидлари тизимини ривожлантиришдаги муҳим механизмлар ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.

1. A. A. Yusupov. (2024). ANALYSIS OF THE ORGANIZATIONAL MECHANISM OF EFFECTIVE USE OF HUMAN RESOURCES IN SMALL BUSINESS SUBJECTS IN UZBEKISTAN. *European Journal of Economics, Finance and Business Development*, 2(5), 70–73. Retrieved from <https://europeanscience.org/index.php/2/article/view/630>
2. Yusupov, A. A. (2023). KICHIK BIZNES SUBYEKTLARI FAOLIYATIDA INSON RESURSLARIDAN FOYDALANISHNING METODOLOGIK ASOSLARI. *QO‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 7, 46-48.
3. Otto, M., & Thornton, J. (2023). SAYYOHLAR UCHUN YOVVOYI TABIAT FAROVONLIGINI OSHIRISHDA MARKETINGDAN FOYDALANISH. *QO‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 9, 106-108.
4. Turanboyev Boburjon Qodirjon o‘g‘li. (2024). DAVLAT SOLIQ SIYOSATIDA EKOLOGIK SOLIQLARNI JORIY ETISH ORQALI TABIIY

RESURSLARDAN SAMARALI FOYDALANISHGA ERISHISHNING AHAMIYATI. *Kokand University Research Base*, 927–930. Retrieved from <https://scholar.kokanduni.uz/index.php/rb/article/view/259>

5. Эрматов, А. А., & Муратов, А. А. (2022). Вопросы Формирования Уставного Капитала Предприятия В Условиях Модернизации Экономики. *Periodica Journal of Modern Philosophy, Social Sciences and Humanities*, 11, 158-165.

6. Khurshid Gafurov. (2021). Economic Performance of Kazakhstan and Uzbekistan Since Independence: Impacts of Selected Economic Policies and Institutions. *Conference paper: Uzbekistan on The Way to Third Renaissance: Harmony of Ethnocultural, Historical and Economic Aspects*. «Innovatsion rivojlanish nashryoti. <https://doi.org/10.54613/001069>

7. Khursanaliev, B. (2023). THE IMPACT OF POPULATION GROWTH ON THE COUNTRY'S ECONOMIC DEVELOPMENT. *QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 1, 8-11.

8. Tajiyeva, M. M. (2022). SOCIO-ECONOMIC SYSTEM OF SMALL BUSINESS THEORETICAL VIEWS OF SCIENTISTS IN DEVELOPMENT. *A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal*, 55-59.